
Informe sobre la Torre i Coves de Paterna

Autor: Css. Llegat Històric i Artístic
Aprovació: Ple, 21 novembre 2022

Precedents

La Federació d'Associacions Veïnals de Paterna (FAVEPA) va presentar amb data 25 del mes de juliol un escrit de petició davant el Consell Valencià de Cultura exposant que:

"La Torre de Paterna i les coves del seu entorn tenen la consideració de Bé d'Interès Cultural (BIC) per declaració individual de 16 de juliol de 1971. Aquesta condició els atorga la màxima protecció patrimonial i això genera diverses obligacions per a les persones propietàries i per al ajuntament on es troba l'immoble. Així, segons l'art. 5 de la Llei 4/1998, del Patrimoni Cultural Valencià, les persones o entitats propietàries de béns del Patrimoni Cultural Valencià estan obligades a custodiar-los i conservar-los adequadament, i segons l'art. 4 de la mateixa norma, les administracions locals estan obligades a protegir i donar a conèixer els valors del patrimoni cultural existent al seu terme municipal, incloent-hi l'adopció de mesures cautelars per evitar el deteriorament, pèrdua o destrucció de béns del patrimoni cultural i la comunicació a la Generalitat de qualsevol amenaça, dany o pertorbació de la funció social dels béns culturals "

I demana

"Que el Consell Valencià de Cultura realitze una visita a Paterna amb l'objectiu de conèixer de primera mà l'estat del BIC i si ho consideren realitzar un informe de l'estat del mateix i si des del seu punt de vista són necessàries actuacions de conservació i restauració.

La Comissió de Llegat Històric i Artístic va rebre l'encàrrec de la Presidència del CVC de fer-se'n càrrec i va decidir visitar el lloc de la Torre i les Coves de Paterna el proppassat dia 21 de setembre, convocant per a rebre informació in situ els representants de la FAVEPA i el regidor de Patrimoni de l'Ajuntament de Paterna acompanyat per l'arquitecte responsable de la Unitat Tècnica.

Es varen visitar els principals elements del lloc, la torre i les coves immediates i la resta de coves i dels camins o carrers que configuren una peculiar trama urbana. Es van rebre informacions dels concurrents entorn dels problemes que existeixen en el lloc, tant de tipus administratiu com tècnic i social. A més se li va demanar al tècnic si era possible que ens remeteren documentació tècnica i administrativa sobre els elements citats, la Torre i les Coves. L'arquitecte va enviar amb diligència una completa documentació, molt valuosa per a comprendre la situació dels béns patrimonials objecte d'aquest

Informe

I Un tipus edilici

Vivendes excavades: tres modalitats, vertical, horitzontal i mixta.

Per a conèixer l'origen del tipus edilici que representes les arquitectures excavades i la seua diferenciació seguirem l'arquitecta i professora Piedecausa Garcia¹ que exposa:

"Arquitectura troglodita: soluciones globales a problemas concretos.

...estas arquitecturas se convierten en muchas ocasiones en grandes soluciones arquitectónicas empleando 4 tipologías principales en función de la dirección de la excavación: arquitecturas de excavación horizontal, arquitecturas de excavación vertical, arquitecturas de excavación superficial y arquitecturas de excavación horizontal y vertical.

Arquitectura como corrección del relieve natural: la excavación horizontal

... pueden ser, bien la excavación de espacios en un frente montañoso o bien el cierre

¹ Piedecausa, Beatriz. "La vivienda excavada: evolución tipológica, condiciones ambientales y adaptación geográfica" Universidad de Valladolid 2011

de otros huecos más interiores mediante algún tipo de cerramiento espontáneo, amoldándose a lo existente y retocando sutilmente aquello que desde la naturaleza les había sido ofrecido.

Arquitectura enterrada en el subsuelo: la excavación vertical

... aquellas con un sentido de excavación vertical, horadando el subsuelo desde la superficie. Una arquitectura que podríamos considerar como un elemento cerrado y ciego, que se refiere a sí mismo, a su masividad y estructura.

Arquitectura sustractiva: la excavación superficial

... intervención troglodita se obtiene a partir de la excavación sobre elementos rocosos existentes en superficie, creando nuevas configuraciones y espacios por encima de la línea de tierra.

Arquitecturas combinadas: la excavación mixta

... nuevo patrón de excavación basado en la síntesis de otros dos tipos ya comentados: la excavación vertical más la excavación horizontal. Dicho sistema comenzaba abriendo inicialmente un patio excavado en vertical para llegar a un nuevo plano horizontal y una vez se habían generado paredes en el perímetro del hueco se excavaba horizontalmente alrededor de este vacío, como si de una cueva excavada en la montaña se tratase.

Com es podrà veure tot seguit ens trobem a Paterna amb la modalitat de vivendes excavades segons aquesta darrera modalitat mixta.

II Lectura arqueològica de les Coves de Paterna: elements particulars del tipus

Per a fer una adequada aplicació de l'anterior elaboració sobre les vivendes excavades al cas de les Coves de Paterna seguirem les notes de l'arqueòleg municipal Manzanedo Llorente.²

"Tant les coves situades en l'entorn de la Torre, com les que es localitzen al llarg de l'antic camí del Batà (també algunes disseminades per altres punts de la població), durant molt de temps van concentrar gran densitat de població. Ambdues, a pesar d'haver vist parcialment reduïda la seua amplitud original, continuen ocupant una àrea prou extensa entorn de la Torre i l'Ajuntament i en direcció sud-oest.

Les condicions històriques en què sorgeixen estan associades a tres factors principals, que són: augment demogràfic, un increment de les rendes senyoriales i un deteriorament de les condicions dels assalariats i jornalers, la qual cosa fa que la majoria de la població no poguera accedir a la propietat d'una vivenda i optara per excavar la seua vivenda en la roca calcària i argilosa d'escassa duresa de Paterna .

...Els paràmetres constructius segueixen dos de les tipologies de coves.

La primera d'elles són les "coves afrontades o frontejades", que presenten una fatxada exterior amb una porta i una finestra com si es tractara de cases urbanes, amb lluit de morter o només emblanquinades, però amb un desenrotllament interior excavat

² Manzanedo Llorente, Ernesto. "Les Coves del Palau i la Torre". Ajuntament de Paterna.

aprofitant un rebaix natural. La planta segueix el model de casa tradicional d'una o dos mans, amb un pati al fons de ventilació. A l'exterior són característics els seus pous de ventilació i les ximeneres.

La segona tipologia segueix el model conegut com "cova enclotada", articulada entorn d'una placeta comunal per a unes poques coves, amb accés en rampa i sense fatxada al carrer. Les dos morfologies de cova creen unes condicions d'habitabilitat especials amb una temperatura interior agradable, temperada a l'hivern i fresca a l'estiu. Moltes d'elles van anar ampliant-se des d'una extensió reduïda a mesura que les necessitats familiars així ho demanaven, arribant-se a configurar espais amb diverses habitacions i estades de dimensions considerables.

La conservació de les coves exigeix una dedicació constant que va des d'aconseguir una bona ventilació, ja que la humitat d'una cova tancada disgrega els murs i provoca afonaments, passant per l'emblanquiment amb calç una o dos vegades a l'any..."

Segons apunta López Elum³

"..les dimensions varien aproximadament entre 60 i 160 metre quadrats, fins a 240 en alguns casos, i amb una mitjana d'uns 100."

Les condicions geològiques del terreny en què s'ubiquen les Coves donen el següent resultat segons descriu el Pla Especial de Protecció i Reforma Interior de la Torre i el Palau⁴:

" Una primera capa de terra vegetal d'espessor variable no molt rellevant; una capa compacta de roca calcària impermeable de 20 a 30 cm de gruix a manera de forjat de les coves, i una capa calcària porosa de 40 a 50 cm que pot ser treballada amb pics i, finalment, una capa d'argila de fàcil treball.

L'estratigrafia és ideal per a la excavació de coves ja que la capa compacta superior resol adequadament la coberta i la resta poden ser treballades amb relativa facilitat."

III La torre musulmana, cristiana i contemporània

Seguirem en aquest important extrem les notes de Lopez Elum⁵ en el Catàleg de Monuments i Conjunts de la Comunitat Valenciana.

Assenyala l'autor que són freqüents les construccions defensives amb configuració de torre en l'Horta, gairebé totes de base quadrada i amb una alçada màxima de 26 metres al voltant de la ciutat de València. Foren bastides al final del segle XI i la meitat del XII, com ara les de Bofilla, Espioca, Torrent, Silla, i Paterna entre d'altres.

³ López Elum P. "Catàleg de monuments i conjunts de la Comunitat Valenciana" Conselleria de Cultura de la Generalitat Valenciana, 1983

⁴ García Martínez, Vicent. "Pla especial de Protecció i Reforma Interior de la Torre i el Palau." Ajuntament de Paterna 1995

⁵ López Elum P. Op. cit.

La singularitat de la Torre de Paterna rau en què les modificacions que varen conèixer després de la conquesta del rei Jaume abasten no només l'organització interna sinó també l'externa, que passarà de forma quadrada a troncocònica, amb un diàmetre inferior de 12 metres i una altura de 19,50 metres, un cas excepcional que no és més que el que ara diríem un estrat històric.

"... La actual Torre pensem que degué ser una adaptació del tipus de base quadrada de l'època àrab al tipus circular cristià i a l'interior poden apreciar-se paral·lelismes d'aquesta forma en dues de les plantes..."

Així:

"...A través dels pisos es passa interiorment de la forma de base quadrada (els dos primers) a l'octogonal (el tercer) i la circular (el terrat)..."

"..El terrat té forma circular de 8,90 metres de diàmetre. El contorn el conformen vuit parapets en voladís amb troneres sustentats per tres mènsules i amb altres buits o merles entre ells."

És probable, seguint l'autor citat, que la pregona reforma es produïra en el segle XIV, moment de màxima esplendor de la terrissa i el delme de l'obra de fang.

El cànon edilici d'aquestes torres estableix que l'accés es produïa amb una escala mòbil per pujar al nivell d'entrada situat en el segon pis, per raons defensives. Tanmateix, l'any 1971 es produí una intervenció en l'arquitectura de la Torre, segons projecte de l'arquitecte Vicent Garcia, que va modificar la imatge del bé en afegir-hi una escala helicoidal des de la base del terreny fins a la porta o buit d'accés en el primer nivell alt, i també va restaurar els matabans de cornisa afegint-hi uns merlons d'atovó amb espitlleres. Encara que result amb mestria tècnica, aquesta adició és contrària al cànon que anys després -ara- s'ha configurat com a regla irrefutable de les intervencions en el patrimoni. Però cal dir que aquest dictum és ben discutible a la llum de la Teoria de la Conservació que el mestre Cesare Brandi⁶ va desenvolupar, segons la nostra lectura i el nostre parer i que exposarem en l'apartat final de l'informe.

⁶ Cesare Brandi. "Teoría de la Restauración" Alianza Forma 1988

La Torre restaurada al 1971

IV Una descripció del lloc

Citarem novament el treball de l'arqueòleg Manzanedo Llorente⁷, que subscrivim, quan diu:

"...Formen, junt amb els Bé d'Interès Cultural (BIC) de la Torre i el Palau, un paisatge de gran interès patrimonial amb els respiradors i ximeneres blanques sobre el promontori o tossal on s'han excavat. A més, les primeres, part de les quals continuen estant habitades, configuren, junt amb altres elements, un lloc d'esplai dels habitants de Paterna.

⁷ Manzanedo Lorente. Op. cit

Imatge anterior a la intervenció de 1971

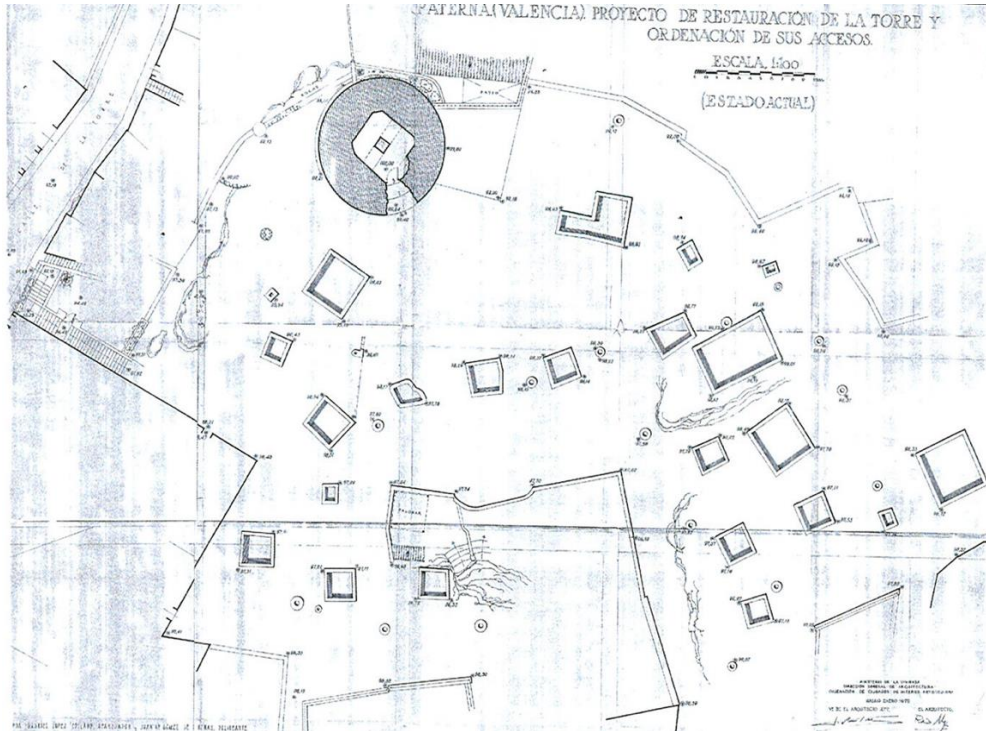
Com es veurà més avant, hi trobem dos situacions diferenciades: d'una banda el conjunt format per la Torre i les Coves íntimament associades per contigüitat i fins i tot per compartir algun elements murals; i un segona conformada per un ampli conjunt de coves que s'estenen en direcció Nord i Est. Entre ambdues es genera un paisatge urbà de forta intensitat visual per la singularitat que hi aporten elements tan infreqüents com ara una topografia que alterna buits i plens puntejats per xemeneies o respiradors i ampits tots emblanquinats i que resulta ser un paisatge sorprenent i encisador amb la Torre vigilant al fons.

El Pla Especial de Protecció⁸ i Reforma Interior elaborat per l'arquitecte Vicent Garcia, quan parla de les Unitats Morfològiques exposa molt encertadament:

"...La imagen de los patios y chimeneas de ventilación de las Cuevas... resulta indisociable de la propia Torre y tiene un significado que caracteriza a la población. La Unidad Morfológica se visualiza como un "topos" artificial, algo caótico y ligeramente elevado respecto al resto del área, en el que se sitúa la Torre como elemento emblemático... En la actualidad existen numerosas distorsiones que dificultan la lectura de la unidad... intervenciones con materiales inadecuados y ausencia de pavimento..."

⁸ García Martínez, Vicent. Op. cit

Aquesta potser siga la més notable aportació al paisatge urbà de Paterna.

V Evolució des del XIX al XX

Estat actual: reducció i declivi

El susdit Pla Especial⁹ identifica amb agudeses unes etapes històriques en el sorgiment, creixement i declivi de les Coves de Paterna. Uns primers moments arran del final del segle XVIII i les primeries del XIX -que qualifica de vivenda *troglodita*- seguida de l'etapa *agrícola* de la meitat del XIX quan apareixen les *enclotades*; l'etapa de dignificació i assimilació del patró urbà de vivenda amb espais diferenciats; i finalment, després de la Guerra Civil, el declivi per obsolescència respecte a l'oferta de vivenda que s'estava produint arreu. I afegeix que mentre que l'any 1824 hi havia 38 coves, l'any 1940 n'hi havia 495. La població de les coves arribà l'any 1940 a representar el 23'39 % de la total de Paterna. A hores d'ara la població és inferior a les 20 persones.

Diverses circumstàncies històriques i urbanístiques ha anant reduint el perímetre i el nombre de coves a l'entorn de la Torre, des de la construcció d'uns grups de vivenda arran de la riuada de 1957, l'enfonsament d'algunes, i sobretot l'abandó com a espai de vida, han determinat un declivi patent malgrat alguns intents de mantenir una certa activitat encara sia artesanal.

⁹ García Martínez, Vicent. Op. Cit

VI Patrimoni: Protecció del bé

La Torre defensiva de Paterna, que formava part del cinturó defensiu de València, i el conjunt de coves que la circumden, va- obtindre la declaració de monument historicoartístic en 1971 i, posteriorment, la de Bé d'Interés Cultural (BIC), la màxima protecció patrimonial a nivell nacional i autonòmic.

La Corporació municipal de Paterna, per acord adoptat en sessió celebrada el dia 1 de desembre de 1970, va sol·licitar a la Direcció General de Belles Arts la declaració de Monument històric artístic d'interés local a favor de la torre i el conjunt de coves de la vila.¹⁰

En la memòria unida a l'expedient, apareix acreditat que la torre de Paterna és una fortificació cristiana de final del segle XIII, reformada en el XIV pels artífexs moriscos que van prolongar la cultura musulmana al Regne de València. La torre està qualificada com a edificació mudèjar i en l'aspecte històric està íntimament unida, com tota la història medieval de Paterna, a la poderosa família dels Luna aragonesos. L'ordre estableix l'interés de les coves a l'entorn de la Torre: "En l'aspecte pintoresc circumda a la torre una barriada de coves molt característica i que ha de ser inclosa en el conjunt monumental".

Així mateix, el text de l'ordre considera "acreditat plenament" que l'anomenada torre de Paterna, i el conjunt de coves que la circumden, "reuneixen mèrits i valors substantius, tant en l'ordre històric com en l'arquitectònic i artístic, per a ser inclosos en el catàleg monumental historicoartístic de caràcter local".

Després de l'entrada en vigor de la Llei del Patrimoni Històric Espanyol (LPHE) de 1985 i la posterior Llei de Patrimoni Cultural Valencià (LPCV) de 1998, els béns patrimonials que fins llavors havien sigut declarats Monuments Nacionals passen a ser considerats Béns d'Interés Cultural. Per tant, la Torre Àrab i les coves que la circumden estan catalogades com a Bé d'Interés Cultural (BIC)¹¹, amb el preceptiu entorn de protecció.

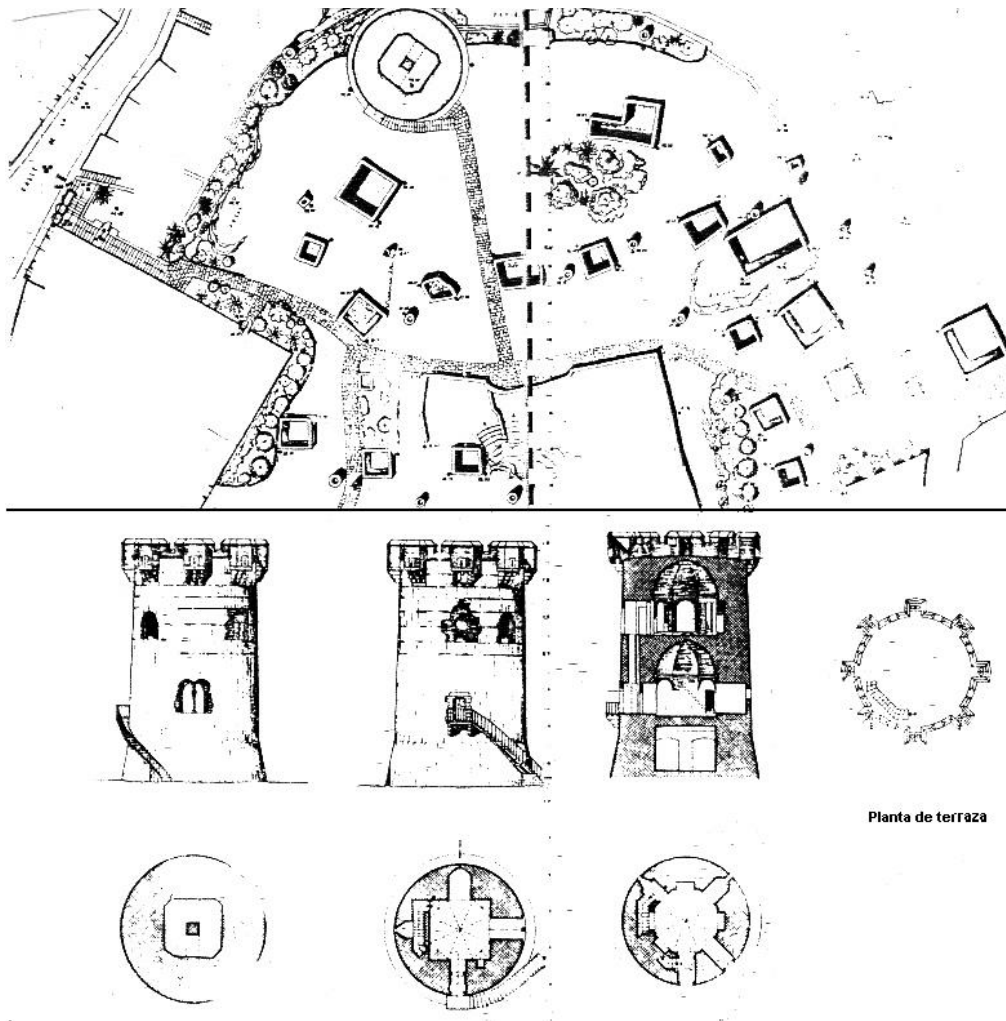
¹⁰ B.O. del E. Núm 216, 9 setembre 1971

¹¹ ¹¹ Inventari General del Patrimoni Cultural Valencià. Fitxa catàleg secció 1 A. Béns de Interés Cultural. Torre Àrab i Coves que la circumden: <https://ceice.gva.es/va/web/patrimoni-cultural-y-museus/bics>.

Les Coves es troben al voltant de la Torre, cap al nord i l'est. Els diferents autors que han tractat el tema de l'hàbitat en coves de l'Horta de València opinen que el seu origen ha de centrar-se entre la segona meitat del segle XVIII i el XIX, en un moment de forta pressió demogràfica i davant la necessitat de nous habitatges per a jornalers i obrers que, en el cas del municipi de Paterna, aprofiten àrees comunals com la del Bovalar¹².

¹² Inventari General del Patrimoni Cultural Valencià. Fitxa catàleg secció 1 A. Béns d'Interés Cultural. Paterna. Torre Àrab i Coves que la circumden: <https://ceice.gva.es/va/web/patrimonio-cultural-y-museos/bics>

Encara que existeix una tradició secular d'associar aquest hàbitat a l'època musulmana i estendre'l fins a l'expulsió dels moriscos, en el cas de Paterna únicament s'ha pogut acreditar l'existència d'una cova del centre històric, datada entorn del segle XIV (entre els carrers Sant Vicent i Santa Teresa), segons el treball de recerca de l'arqueòloga Mercedes Mesquida¹³.

Durant el segle XIX es va produir un increment del nombre de coves fins a les dues-centes a mitjan segle. En la segona meitat del segle XX es va arribar al major nombre de coves, que anys més tard es van anar abandonant i moltes d'elles van ser demolides. Algunes de les coves conservades al carrer Senda del Batà formen l'anomenat Espai Cultural, en el qual es mostren peces arqueològiques i etnològiques. De les setanta coves que hi ha en l'actualitat, només huit d'elles són de titularitat municipal.

¹³ Inventari General del Patrimoni Cultural Valencià. Fitxa catàleg secció 2A. Béns de Rellevància Local. Paterna. Coves del Batà.

Des del punt de vista arqueològic, les coves presenten interès en les tècniques constructives, en la tipologia arquitectònica i en l'evolució i les reformes del tipus de planta, així com en els acabats dels murs. Dels conjunts de coves de Paterna, les Coves de la Torre són les que presenten una major singularitat:

"Arracimadas en torno a una excelente torre medieval que corona el punto más alto de la Ciudad, las Cuevas despliegan un abanico de chimeneas, clots (plazas de acceso hundidas) y patios de ventilación que convierten a la zona en un enclave único y espectacular. Además están las Cuevas frenteadas (con acceso desde una calle inferior a nivel de la cueva) que orlan el conjunto"¹⁴ .

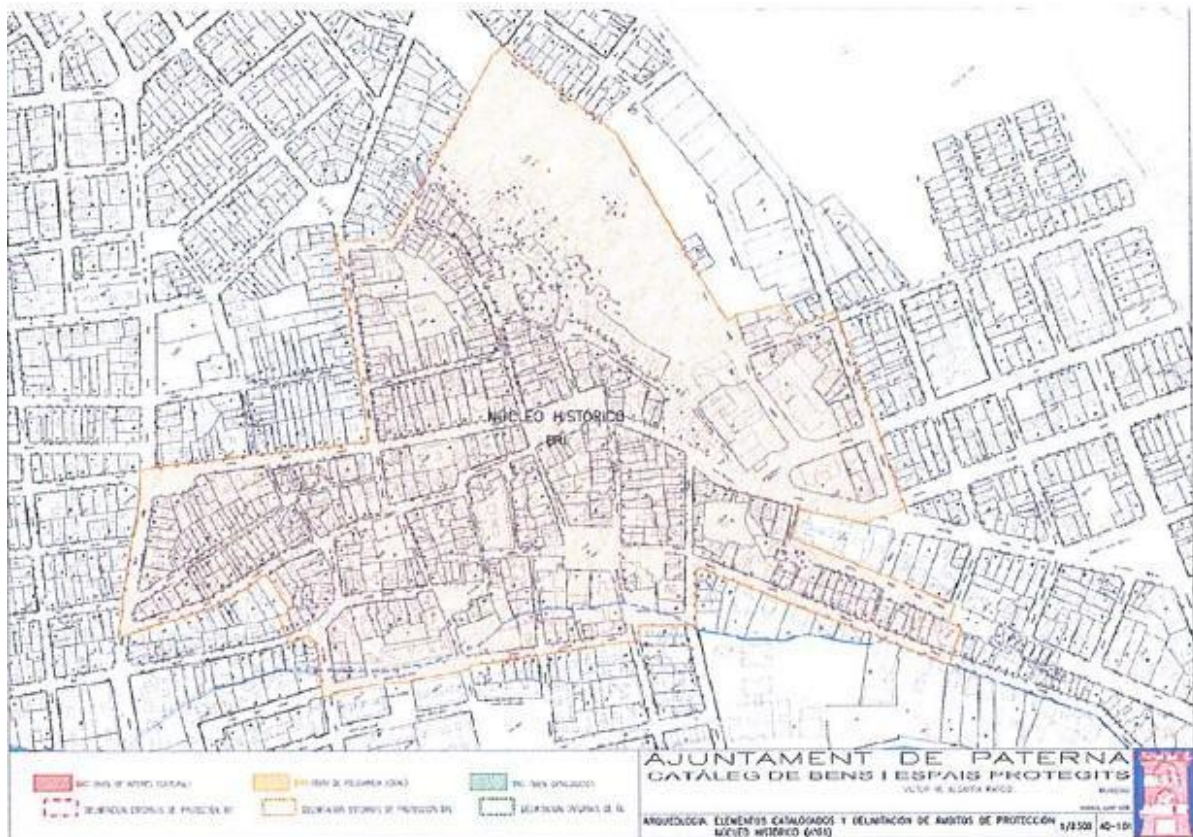
En l'actualitat, algunes de les Cuevas presenten una situació de deterioració, per haver patit ensulsiades en 2019 i problemes de filtracions.

Els altres conjunts de coves, les Coves del Castell i les Coves del Batà presenten, igualment, les dues tipologies: la de "coves afrontades", amb façana exterior, arrebossat de morter o emblanquinades i desenvolupament interior excavat, amb planta que segueix el model de casa tradicional. En l'exterior són característics els pous de ventilació i les xemeneies. La segona tipologia segueix el model de "cova enclotada", articulada entorn d'una placeta, amb accés en rampa i sense façana al carrer.

En la zona de les Coves del Batà, situades al llarg del Camí del Batà, es conserven un total de huit coves, que segueixen la tipologia de les anomenades "coves afrontades". Tant les Coves del Castell com les Coves del Batà es troben registrades en l'Inventari General del Patrimoni Cultural Valencià com a Béns de Rellevància Local (BRL). En el Catàleg del PGOU de 2009 es recull la sol·licitud de declaració com a Bé de Rellevància Local.

Així mateix, en l'Inventari General del Patrimoni Cultural Valencià apareix registrat (en estat de tramitació) la declaració del centre històric de Paterna com a Nucli Històric Tradicional (NHT), categoria Bé de Rellevància Local (BRL). La torre àrab i el conjunt de coves que la circumden estarien incloses en aquest Nucli Històric.

¹⁴ Noguera, Juan Francisco; Vegas, Fernando. "Talleres de campo sobre patrimonio histórico arquitectónico. Las Cuevas de Paterna (Valencia)". Loggia, nº 2 (1997). Universitat Politècnica de València, 1997.

El Pla Especial i de Reforma Interior de la Torre de 1995 estableix que la zona de la Torre i el Palau amb les coves necessita la protecció de la deterioració dels habitatges i la rehabilitació de les arquitectures existents, sobre la base de l'interés compositiu, tipològic o antropològic que tenen, així com articular-les i encaixar-les tant en la trama com amb la zona verda adjacent, per tal de propugnar un "espai urbà de qualitat i forta representativitat per al municipi". En l'àrea objecte del Pla Especial es troben habitades en l'actualitat vint coves.

En el Catàleg de Béns i Espais Protegits de Paterna de 2015 s'inclouen com a Béns d'Interés Cultural (BIC), i els seus entorns de protecció: la torre àrab i les coves que la circumden, i com a Béns de Rellevància Local (BRL): el Nucli Històric Tradicional (en tramitació) i les coves del castell. En el Catàleg de 2015 s'estableix el compromís de desenvolupament del Pla Especial de Protecció del Nucli Històric en un any, objectiu que encara no s'ha dut a terme.

El Catàleg municipal de 2015 disposa que les intervencions de rehabilitació urbana del conjunt facilitaran la recuperació residencial de l'àrea i les activitats comercials compatibles amb els valors del bé. També estableix l'interés de la redacció d'un Pla Especial de Protecció de la Torre, les Coves i el Palau dels Comtes de Villapaterna.

La imatge dels patis i de les xemeneies de ventilació de les Coves resulta indissociable de la Torre, té un significat que caracteritza i identifica a la població i confirma el valor excepcional del conjunt i la seua singularitat patrimonial.

VII Actuacions administratives en el lloc

Torre: restauració, repristinació i paralització.

L'arquitecte municipal J.L. Pastor redacta en 2018 un "Projecte bàsic i d'execució d'obres de restauració de la Torre de Paterna" que fou sotmès a la aprovació de la Conselleria de Cultura.

La memòria conté una descripció de la història de la Torre i les intervencions que ha sofert subratllant, com ja hem apuntat, que no es coneix amb exactitud el moment de construcció de la Torre que estava vinculada al cinturó defensiu de València i que fou reformada integralment arran de la conquesta pels cristians.

La segona remodelació, es produeix amb el projecte de la Direcció de Bellas Artes en 1972 que suposa una notable alteració en construir un cos superior de matacans, una escala helicoidal per a pujar al primer nivell, i diverses intervencions alteradores sobre els paraments i els buits existents que foren remodelats com a espitlleres.

L'estat de conservació és dolent a causa de les accions atmosfèriques i les antròpiques, i ha sofert pèrdues i reposicions en diferents moments.

A l'interior assenjala l'autor del projecte que l'estat de conservació i l'aspecte estètic són bons. Proposa la neteja del elements històrics de la Torre considerats de major antiguitat, l'eliminació de morters superficials i remarcar elements impropis encara que sense eliminar-los, com a resultat de l'evolució històrica del bé.

Quant a l'escala helicoidal no proposa eliminar-la i empra la noció d'instància històrica per a justificar-ho:

"Elementos impropios ejecutados con la rehabilitación del año 1.972 pero que ya forman parte de la configuración volumétrica de la torre, como son los matacanes y remate superior de ladrillo, escalera de acceso a la planta primera".

En aquest sentit assenjala el mestre Cesare Brandi¹⁵:

"...[segundo principio de la restauración]: la restauracion debe dirigirse al restablecimiento de la unidad potencial de la obra de arte, siempre que esto sea posible sin cometer una falsificación artística o una falsificación histórica, y sin borrar huella alguna del transcurso de la obra de arte a través del tiempo."

¹⁵ Brandi, Cesare. Op. Cit

I conclou dient :

" La nostàlgica sentència "como era, donde estaba", es la negación del principio mismo de restauración, y constituye una ofensa a la historia y un ultraje a la estética, al considerar reversible el tiempo y la obra de arte reproducible a voluntad".

Amb anterioritat, la Carta de Venècia (1964) havia advertit en l'article 11 que

"...deuen respectar-se totes les aportacions que defineixen la configuració actual d'un monument, sense consideració de l'època a què pertanyen, ja que la unitat d'estil no és la finalitat de la restauració".

La Resolució de la Direcció de Cultura i Patrimoni de 8 de desembre de 2018 disposa, entre altres punts, que *"necesariamente se deberá eliminar la escalera, recuperando el hueco comunicado con el aljibe como acceso público..."*

L'Ajuntament de Paterna discrepa del contingut de la Resolució amb la consegüent paràlització de les obres contingudes en el projecte de restauració que no preveia la repriminació del bé.

VIII Consideracions

En vista del que ha estat exposat, el present Informe clourà amb unes consideracions referides als dos elements que configuren el lloc, la Torre i les Coves de l'entorn immediat.

Primera

La restauració conservativa que preveu el projecte bàsic i d'execució redactat per l'arquitecte municipal J.L. Pastor centra el seu abast en la restauració dels paraments del monument i no inclou la repriminació de la torre al seu segon estat medieval, reflectit en les imatges fotogràfiques conegudes, tot i consolidant les parts danyades o perdudes.

Cal assenyalar que aquesta tornada enrere a una configuració originària és d'extrema gravetat per la manca de certesa, ja que la pretesa com a autèntica no ho és, perquè les torres del sistema defensiu de la Ciutat de València eren totes de base quadrada i la de Paterna va patir un a transformació formidable en tornar-se troncocònica. D'altra banda, desfer la intervenció del XX que fou degudament autoritzada per l'òrgan competent, la Direcció General de Belles Arts, en coincidència temporal amb la declaració com a Monument, és una opció de dubtosa legalitat cultural a la vista del contingut de la Carta de Venècia i de les idees sostingudes per Cesare Brandi en la "Teoria de la Restauració". I xoca frontalment amb la consolidació icònica de la actual fesomia del Monument. És per tant arriscada, innecessària i contrària al seu manteniment decorós.

Considerem, per tant, que hauria d'eliminar-se la condició suspensiva inclosa en l'autorització de les obres del projecte de restauració de referència i permetre-se'n l'execució.

Segona

El "topos" que formen les coves del voltant de la Torre és un paisatge urbà de considerable qualitat i singularitat, forma part d'un tipus edilici estès per diverses contrades peninsulars i arreu del solar mediterrani.

Conservar-lo en condicions d'un digne habitatge resulta difícil per les característiques de la vida contemporània, la qual cosa deriva en l'abandonament de la propietat, el despoblament i el deteriorament a l'interior, especialment en les "enclotades".

Les administracions públiques s'enfronten a un tasca formidable per a garantir l'ús continu de les coves, sia com a vivendes, sia com a serveis públics o com a espais productius, que és l'única via per a garantir-ne la pervivència.

Ara bé, el manteniment de les condicions d'estabilitat, d'urbanització adequada per a evitar la infiltració d'aigües que carbonaten les roques que són el sostre de les coves, és una responsabilitat pública indefugible i hem de dir que, malgrat les actuacions municipals mampreses en aquest camp, caldria enfortir els esforços per aconseguir els objectius que acabem d'enunciar.

Potser la finalització del planejament protector i la redacció i execució d'una Actuació de Rehabilitació, Regeneració i Renovació de les Coves de Paterna fora un pas adequat en la resolució dels problemes urbanístics que hem considerat.

Este informe s'enviarà al protocol habitual, a la Direcció General de Patrimoni Cultural i a l'Ajuntament de Paterna i als peticionaris de l'informe.